

Na základní i střední škole si mají žáci a studenti co nejlépe osvojit spisovnou češtinu, systém jazykových prostředků, který se různou měrou odlišuje od toho, kterým byli do té doby zvyklí komunikovat.¹ Dozvídají se třeba, že by správně spisovně neměli vyslovovat a psát *řiditel*, nýbrž jen *ředitel* (i když daná osoba řídí, a neředí), že by ve spisovném projevu neměli užívat *vyjímečný*, *vyjímka* a *vyjímečně*, ale pouze *výjimečný*, *výjímka* a *výjimečně*, že místo *znám jí* (pohádku) se má říkat a psát *znám ji*, že správně je *tátova taška* (ne *tátovo* či *táty taška*), *žádná hanba* [hanba] (ne *žádná hamba* [hamba]), *standardní postup* / *životního standardu* / *chovat se standardně* (nikoli *standartní postup* / *životního standartu* / *chovat se standartně*) atp. Tyto a jiné odlišnosti jsou tedy pro žáky různě obtížnými překážkami na cestě ke zvládnutí spisovné kodifikace.² K nejobtížnějším pak patří ty případy, kdy jsou nekodifikované podoby uzuální, kdy se dosti často vyskytují i v komunikátech, které jsou jinak spisovné. Z výše uvedených prostředků lze za takové považovat např. slova *vyjímka* nebo *standartní*, zejména tedy v mluvené podobě [vijímka] a [standartní]. Právě případy, kdy je i nekodifikovaný prostředek ve spisovném projevu dosti frekventovaný, jsou v centru pozornosti tohoto příspěvku.³ Pokuším se v něm ukázat, jak by se s nimi podle mě dalo pracovat i při výuce češtiny.

Je nepochybně správné, že jsou studenti (všech stupňů škol)⁴ informováni o tom, jak je norma spisovné češtiny zachycena v kodifikačních příručkách (ve slovnících, mluvnících či Pravidlech českého pravopisu), co je podle nich noremní (správné), a co nikoli. Mnohdy by však bylo prospěšné nespokojit se jen s prostým konstatováním, že je určitá forma nespisovná či nekodifikovaná a že je třeba užívat formu jinou, kodifikovanou. Bylo by to prospěšné hlavně v těch případech, kdy jsou i nekodifikované podoby dosti časté (i v textech spisovných), neboť právě tyto situace mohou snadno vyvolávat následující otázku: Proč vlastně, v důsledku čeho jsou tyto jednotky nespisovné, když se s nimi (i ve spisovných textech) poměrně často setkáváme, popř. jich i sami užíváme? Takové otázky mohou napadat žáky/studenty, ale i učitele. Jsou to otázky oprávněné a netriviální, jejichž uspokojivé zodpovězení nemusí být snadné (ani pro lingvisty).

¹ Byť je pravda, že se spisovnou češtinou většinou přišli do styku již dříve, v mateřské škole, při poslechu pohádek, při sledování televize atp.

² Úmyslně zde neužívám slova „norma“, neboť – jak známo – kodifikace a norma nemusejí být v souladu (k tomu srov. např.: „Norma se vyvíjí stále a nepřetržitě, kdežto k. nemůže zachycovat vývojové změny jinak než po etapách, staticky; proto rozpory mezi normou a k. pozvolna narůstají a k. v některých místech zastarává. Tento stav se obvykle řeší změnami n. dílčími úpravami k.“ (Kraus, 2017); další poučení o vztahu normy a kodifikace lze nalézt také u I. Nebeské (2003, s. 37n. nebo 59n.)).

³ Touto problematikou se nejnověji zabývá Beneš (2017).

⁴ I vysokoškolští studenti českého jazyka se leckdy o spisovné normě a kodifikaci dozvědí něco nového.